

УДК 811.87

МІФОЛОГНО-АВТОРСЬКИЙ ПРОСТІР ХУДОЖНЬОЇ СВІДОМОСТІ СКОТТА МОМАДЕЯ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ «HOUSE MADE OF DAWN»)

Івануса О.С.

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті розглядаються особливості, роль міфологного простору у художньому романі Скотта Момадея. Особлива увага в амеріндіанському художньому тексті приділяється простору, де виявлені міфологно-авторські риси амеріндіанської людини. На прикладі роману проаналізовано складову новелістики амеріндіанців у контексті древньої культури та міфологного простору в художньому тексті, де представлені міфологно-авторські образи, які втілені у жанрових особливостях етнокультурного світобачення.

Ключові слова: міфологно-авторський образ, міфологний простір, міфологія, корінні жителі північноамериканського континенту.

Постановка проблеми. Авторська художня творчість на різних етапах свого розвитку звертається до певних мотивів, сюжетів міфології чи вбирає у себе більшою чи меншою мірою архетипи міфотворчого мислення. Міф у вишуканій і витонченій естетичній тканині літератури не є ілюстративним матеріалом для вираження її власної специфіки, а усвідомлено використаним у своєму універсальному автентизмі досвідом людського пізнання і моделювання дійсності [3, с. 192].

У прозових текстах амеріндіанських письменників другої половини ХХ століття (Джеральд Візенор, Скотт Момадей, Леслі Сілко, Луїза Ердріч, Лінда Хоган), які розпочали епоху амеріндіанського відродження (термін Кеннета Лінкольна) [14, с. 2], народжуються нові типи художніх образів, в яких синтезуються міфологічні і сучасні вірування про етнокультурні цінності.

Міф входить до структури художнього тексту як іманентна константа людської свідомості, не співвідносячись із конкретними історичними чи соціальними реаліями; саме тому міф є виразником позачасових вічних істин. Павла Гуревич оцінює міф як універсальний спосіб людського світовідчуття [2, с. 43].

Міф подає взірці моральних цінностей, а також магічних вірувань. Він не є пояснювальною оповіддю, ані певним різновидом науки, ані сферою мистецтва чи історії. Функцією міфу є зміцнення традицій і надання їм більшої вартості та престижу [15, с. 510-518].

Актуальність дослідження. Актуальність дослідження міфологно-авторського простору у творчості Скотта Момадея спричинена зростанням інтересу лінгвістів до втілення в художньому тексті етнокультурних, народно-психологічних і міфологічних уявлень, які можна прослідкувати у формуванні етнокультурної картини світу, яка виявлена у міфологно-авторському просторі етнокультурного тексту. Образи героїв дають можливість ознайомитися з амеріндіанським етносом, міфологією та його світосприйняттям.

Аналіз публікацій. У етнолінгвістичному дослідженні наголошено на духовному розвитку людства, культурі Північної Америки; зосереджено увагу на проблемі співвідношення амеріндіанської мови та культури [11]; етноспецифічні константи мовної свідомості [1]. Досі не розкритою залишається її специфіка у амеріндіанських

художніх текстах кінця ХХ – початку ХХІ століть. Об'єктом широкої етнолінгвістики стає народна культура, всі її види, жанри, форми (лексика, фразеологія, фольклорні тексти, ритуали, вірування); етноспецифічні характеристики амеріндіанської художньої прози [14].

Мега роботи полягає у дослідженні міфологно-авторського простору художньої свідомості Скотта Момадея, американського письменника індіанського походження ХХ – початку ХХІ століть на основі сучасних амеріндіанських художніх прозових текстів. На прикладах твору проаналізувати складову новелістики американських індіанців у контексті древньої культури та міфологного простору в художньому тексті, де представлено міфологічні ритуали та обряди дійства в просторово-часових межах. Матеріалом дослідження слугував такий твір: «House Made of Dawn».

Виклад основного матеріалу. Зацікавлення письменників ХХ ст. зумовлено універсальним характером міфу, до екзистенційної проблематики буття, присутністю у навколишньому світі явищ, які не мають логічного пояснення. Звернення до міфу є символічним протиставленням вічного до тимчасового. Міфологічна структура твору є протиставленням літератури реалізму.

Історичні події середини ХХ сторіччя, так само як і умови, створені цими подіями, поставили письменників американського походження перед необхідністю вирішувати питання життєспроможності традиційної культури. Твори Н.С. Момадея знаменували собою новий історико-культурний етап у розвитку індіанської літератури. Перед персонажами романів «Дім, створений із світанку» Н.С. Момадея, «Церемонія» Л.М. Сілко, «Смерть Джіма Лоней» Дж. Велча стоїть доленосне питання: як інтегруватися у сучасне суспільство, не втративши зв'язок із духовною традицією свого народу. Слід зазначити, що з моменту першої спроби знайти відповідь на це питання у романі «Дім, створений із світанку» (1967) пройшло майже 40 років, а проблеми збереження ідентичності є досі ключовими у творчості письменників-нативістів. Все це пояснює активізацію інтересу дослідників до питань національної ідентичності у літературі корінних жителів Америки та призводить до необхідності її глибокого аналізу, оскільки у вітчизняному літературознавчому доробку це питання досліджене мало [5, с. 86].

Особливу увагу з боку письменників до міфологічних, фольклорних та біблійних тем можна пояснити вічним прагненням людини до пізнання духовного світу та єдності з ним. Протягом віків людство шукає розкриття таємниць свого існування, створюючи для цього все нові й нові міфи, історії та легенди. У літературі ХХ ст. міфологічна спрямованість художніх творів є формою відтворення та переосмислення онтологічних проблем буття. Письменники активно використовують міфопоетичні константи у парадигмі творів, надаючи авторської інтерпретації традиційним образам та мотивам, творять власну систему міфологем. З огляду на поширення фольклорно-міфологічних та біблійних структур у художній літературі ХХ-ХХІ ст., особливо актуальними у сучасному літературознавстві стали теми міфологізму та міфотворчості [8, с. 167].

Міф, як одна з визначальних художніх моделей інтелектуальної літератури ХХ ст., мав вирішальне значення для становлення нової прози північноамериканських індіанців. Культура і традиції корінних жителів Америки були і все ще залишаються площиною анахронізмів, в якій сучасне співіснує з минулим, цивілізація – з майже первісними формами соціального устрою, способу життя. Міфологія продовжує впливати на формування картини світу і світогляду людини. Історичні обставини завоювання та колонізації Америки зумовили унікальне нашарування культур та релігійних культів. Справжня проблема полягає в тому, що європейський і індіанський суб'єкти, як у суспільній, так і в особистій свідомості індіанців, не вважаються рівними. Для пересічного американця існує своєрідний ієрархічний код сприйняття культури, у якому «європейськість» є привілейованим суб'єктом культури, а індіанський – маргінальним і приниженим, тому у контексті даної культурної традиції можна вважати закономірною появу письменників «індіанського ренесансу», які своїм основним завданням вважали відновлення статусу національної ідентичності і самотності культурної традиції корінного населення Америки [9, с. 4-12].

Матеріалом дослідження став роман-міф Скотта Момадея «Дім, зі світанку створений». Цей роман є зразок міфу про створення світу, він наближений до героїчного епосу, тому що відображає в собі героїзм головного героя та зв'язок епічного часу з міфологічним часом. Роман оповідає про століття південно-західних індіанців, зображує силу культури Пуебло, де чітко представлені бурхливі часи, з якими зіткнулася ця культура. У романі-міфі «Дім, зі світанку створений» представлено індіанського хлопця Авеля, який наділений особливим емоційним станом, та його появу у великому світі. Ознайомлення із ним та поверненням на Батьківщину після чужої війни, яка перебуває між двома світами: один – його батько, навчаючи його із ритмом сезонів і строгої краси природи; другий – індустріальної Америки, яка штовхає його в нездоланне коло огиди і жорстокості. Автор роману показує проблему протистояння буття природи та сучасного бездуховного життя у світі.

На початку повісткування Авель, головний герой роману, стоїть біля каньйону, дивиться на гори з-за яких вилітають орел і орлиця. Краса їх

польоту, широта крил, бережне ставлення одне до одного привертають його увагу. Сцена любовної гармонії змінюється сценою нападу на змію і її розшматуванням. Після чого вони летять у Дім Сонця, що знаходиться за горою, як навчав Авеля його дідусь. Політ орлів – це метафора життєвого шляху головного героя. Потім він сам опиниться в ситуації, в якій, як той орел учинить вбивство білої людини, тому що буде вважати його за змію. Етимологія власної назви Авель дозволяє зрозуміти його дефініцію. Власна назва Авель (Avel) походить від загальної назви hevel, що означає пар, щось ефімірне, тимчасове [4, с. 239].

Головний персонаж входить у внутрішній світ природи. Весь час наше уявлення зосереджується на зовнішніх враженнях Авеля, ми переходимо до розуміння його вчинків і відносин з людьми та природою, а також проникаємо в його внутрішній світ. Нижче наведено фрагмент, як Авель полює на орлів і здобуває найбільшу орлицю: «The eagles soared southward, high above the Valle Grande. They were almost too high to be seen. He [Abel] saw her [eagle] in the instant she struck. When the center of her weight touched down upon the trap, he reached for her. His hands closed upon her legs and he drew her down with all his strength. For one instant only did she recoil, splashing her great wings down upon, beams and boughs – and she very nearly broke from his grasp; but then she was down in the darkness of the well, hooded, and she was still. [...] He could see it still in the mind's eye and hear in his memory the awful whisper of its flight on the wind. It filled him with longing. He felt the great weight of the bird which he held in the sack. The dusk was fading quickly into night, and the others could not see that his eyes were filled with tears.» («House Made of Dawn», р. 20). Авель впіймав найбільшу орлицю, це була священна орлиця, одна із найбільших серед інших птахів. Він впіймав її завдяки своїм фізичним можливостям, силі волі та поміркованості. Авель переміг орлицю, узявши її глибокими руками, він задоволений своїм результатом, але також він відчував провину за вбиту орлицю, розуміючи те що скоїв злочин перед природою. Побачивши вбитого птаха, його серце наповнилося жалем та болем.

Поєднання в одному тексті характеристик міфу і героїчного епосу теоретично обґрунтовується висновками Є.М. Мелетинського, який довів генетичну спорідненість епосу й міфу про культурного героя [7, с. 135]. В романі Скотта Момадея цей факт підтверджується появою героя Авеля, який здійснює ритуальний біг, що знаменує прихід нового дня, початок нового циклу життя. На початку роману Авель здійснює ритуальний біг сам, він один («Abel was running. He was along and running, hard at first, heavily, but then easily and well. ... He was running, running.»), а в кінці повісткування він приєднується до інших бігунів, що символізує установлення єдності, гармонії, балансу, порозуміння між представниками різних світів.

Міфологічно-авторські особливості образу персонажа виявляємо у взаєминах з іншими персонажами, наприклад з дідусем Франциско, який маніфестує етнокультурний типаж – ментор. Завдяки Франциско, який напередодні своєї смерті

нагадує про те, що зробив свій внесок у збереження своєї культури, і передав його своєму онукові Авелю. Він знає, наскільки важливим є їхні звичаї, і як легко може померти Авель, ліше з необережності. Багата культура Пуебло була збережена предками Франсиско. Цікаво відзначити, що Авель дуже схожий на своїх предків, він ніколи не бачив своїх батьків, але слідував порадам Франсиско. Він проявляв себе мужнім, сильним борцем за свободу свого народу. У одній зі сцен ми бачимо Авеля, де змагається на святі Сантьяго в ігор півня.

Поява альбіноса серед вершників під час свята святого Сантьяго на древній площі міста описана з точки зору чужої для індіанської культури, вперше читач спостерігає його очима Анджели Синджон. Письменник наче протиставляє обпалені сонцем руки Авеля у попередньому реченні з незвичною зовнішністю альбіноса: «Один із вершників вражав своєю зовнішністю. Він був великий, гнучкий, дуже верткий і білий. Шкіра у нього була надзвичайно білою, а очі прикриті маленькими кольоровими окулярами» [8, с. 42]. (Усі переклади англійських текстів О.Ш.). Письменник конкретизує цей образ, підкреслюючи його неприродність: «Біла людина була величезна й масивна, його рухи були могутніми й водночас обачними. Він правив конем так міцно, що задні копита вгрузли у землю. Анджела в захопленні спостерігала, як альбінос перетворився на уособлення волі й сконцентрованої сили тварини [8, с. 42].

На відміну від своєї незмінної білої людини він завжди підкоряється своїй долі, проявляє багатирську силу, наполегливість, перемагає зло і знаходить шлях повернення на рідну землю, на якій встановлює зв'язок з індіанською культурою. Це надзвичайно важливо, оскільки такий спосіб прояву героїзму, з одного боку – уявленням відриву героя від рідної землі, а з іншого, є особливістю поєднувати історію окремого героя з генезисом цілого людського роду.

З усіх ритуалів для індіанців важливими були ритуали, пов'язані з тваринами і птахами. Найвність атрибутів, що нагадують ту чи іншу тварину або птаха, було важливим для учасників дійств. Під час ритуального танцю індіанці прикрашали себе пір'ями сакрального птаха або шкірою тварини. Вважалося, що, торкаючись священної істоти, учасник ритуального дійства впускав у себе її дух і у такий спосіб зміцнював власну внутрішню силу [16, с. 235].

У міфологічному просторі вербалізується фрагмент етнокультурної картини світу. Семіотичність і символічність міфологічного простору вербалізовано в міфологічних образах, мотивах і різножанрових сюжетах. Так, наприклад, у романі методом пунктирного вкраплення вводяться лексичні одиниці етнокультурного характеру, що в фольклорних текстах виступають образами-символами (орел, змія, заєць, гора, сонце). Орел у словнику з амеріндіанської міфології тлумачиться як сакральний птах, що літає вище інших птахів і символізує Великий Дух (Great Spirit) [13, с. 51]. Змія – сакральна істота, що керує водними просторами, а серед священних істот іменується Великий Змія (Great Snake) [12, с. 138]. У народів пуебло існує церемонія під назвою Танець Змія (Snake Dance), що проводиться з метою

задобрити Духа Води, щоб він дав їм дощу. У цій церемонії змія є предметом жертвопринесення, при чому катують її орлиним пером [13, с. 178].

З усіх ритуалів для індіанців важливими були ритуали, пов'язані з тваринами і птахами. Найвність атрибутів, що нагадують ту чи іншу тварину або птаха було важливим для учасників дійств. Під час ритуального танцю індіанці прикрашали себе пір'ями сакрального птаха або шкірою тварини. Вважалося, що торкаючись священної істоти учасник ритуального дійства впускав у себе її дух і у такий спосіб укріплював власну внутрішню силу [16, с. 199].

Ритуал проведення свята, в індіанській культурі є одним із обов'язкових ритуалів. Під час проведення обряду виконують Танець Сонця. «Танець Сонця» виконувався на святі, що проводилося усередині літа, і символізує про хороший урожай року. Святування, присвячене Духу Сонця, відбувалося чотири дні. Танець Сонця виконували чоловіки, які пройшли випробування і були готові до духовного спілкування з вищими силами: «Early one morning they had brought a great buffalo in from the plain. Everyone went to see and to pray. We heard a great many voices. One man said that the lodge was almost ready. Everybody was holding a piece of cloth to tie it to the Tai-me tree. And when the branches were tied in place, again there was singing: Let the boys go out. Come on, boys, now we must get the earth. The boys began to shout. Now they were not just ordinary boys, not all of them; they were those for whom prayers had been made, and they were dressed in clothes decorated with eagle feathers. There was an old, old woman. She had a bag full of earth on her back. It was a certain kind of sandy earth. That is what they must have in the lodge. The dancers must dance upon the sandy earth. The old woman held a digging tool in her hand. She turned towards the south and pointed with her lips. It was like a kiss. That was the beginning of the Sun Dance. The dancers treated themselves with buffalo medicine, and slowly they began to take their steps ... And all the people were around, and they wore splendid things – beautiful buckskin and beads. The chiefs wore necklaces, and their pendants shone like the sun. There were many people, and oh, it was beautiful. That was the beginning of the Sun Dance. It was all for Tai-me.» («The Way to Rainy Mountain», p. 88).

Ритуал шанування природних сил Сонця містить сюжет, в якому міфологема Світотворення проявляється через міфеми: духовного очищення (everyone went to see and to pray), установлення гармонії (it was beautiful). Образ шаманки, старої жінки medicine woman, яка насилає пісок (sandy earth), де проходить ритуал танцю Сонця (Sun Dance), постає як носій етнокультурних традицій. Даний танець проводиться для того щоб звернутися до Духів Сонця, Неба, Землі з проханням хорошого урожаю для людського буття і щасливого майбутнього. Усі учасники ритуалу мають різні символічні атрибути: одяг прикрашають пір'ям птахів, білими поясами (білий колір – символ зародження нового), шкірою тварин, енергійно ногами відбивають ритм, рухаючись за колом в такт барабанної музики, під очима мали макіяж жовтогарячого кольору (світ Сонця). Створювалася

атмосфера гармонії душевного стану – музики – рухів танцюристів: “The dancers took their places. They wore white pants and silver belts. The queue of his hair was wrapped around with a bright new cloth, and there was a rust-colored rouge under their eyes. He [Abel] tried to think ahead to the songs, to all the dips and turns of the dancers, the rattle of the gourds, to all the measured breaks in the breath and the skipping beat of the drum, but it all ran together in his mind, and he waited under the eyes of the elders, fidgeting and full of dread. The chant began low and away, and the two dancers at the beads of the lines moved out, and one after another the others followed, so that a perfect chain of motion ran slowly upon the lines from front to back and the lines drew slowly out and sound swelled upon them. It had happened, and he no longer had fear, not even any thought of fear. He lost track of the time. It was perfect.”

(“House Made of Dawn”, p. 181).

Міфолорно-авторські образи поєднуються в різних образах-символах, що представлені знаками етнокультури *horse* – символ мужності, *eagle* – символ духу, (*like a fine eagle plume, like a fine eagle plume*), (*I am Everlasting and Peaceful. Stand for my horse*).

В пісні про дім, зі світанку створений, міфологема Творення Світу розгортається через міфему *зіллення*, тобто творення особистості:

“House made of dawn,
House made of evening light,

House made of dark cloud,
House made of male rain,
House made of female rain,
House made of pollen ...”

(“House Made of Dawn”, p. 129)

Етноміфологема Творення Світу є концентрацією етнокультурних смислів, які експлікуються у процесі аналізу способів вираження ідеї циклічності часу в романі-міфі. Згідно з Дж. Фрезером, віра народів, які стоять на рівні міфологічної свідомості, у повторюваність природних циклів ґрунтується на їх уявленнях про дух життя, який постійно потребує підтримки і відновлення [10, с. 659].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. У дослідженні зроблено спробу структуризації міфолорно образного простору в амеріндіанському художньому прозовому романі. Наведені тези про міфологічний простір подані у фрагментах амеріндіанського художнього тексту, в якому ми бачимо різні аспекти міфолорно-авторських образів. Дані образи створюють емоційний вплив на читача. Акцентується увага на проведенні ритуалів та свят, які формують міфолорно-авторський образдіяство в сучасних текстах і, взаємодіючи із авторськими образами, створюють нові авторсько-міфолорні образи. Перспективою дослідження вважаємо опис механізмів формування міфолорно-авторських образів-дійств в амеріндіанських сучасних художніх прозових текстах.

Список літератури:

1. Голубовська О.І. Етнічні особливості мовних картин світу. – К.: Логос, 2004.
2. Гуревич П.С. Мифология наших дней / П.С. Гуревич // Свободная мысль. – 1992. – № 11. – С. 43-53.
3. Зварич І. Міф у генезі художнього мислення / І. Зварич. – Чернівці: Золоті литаври, 2002. – 236 с.
4. Карасик В.И. Языковая кристаллизация смысла / В.И. Карасик. – М.: Гнозис, 2010. – 351 с.
5. Лазаренко Т.Д. Проблеми пошуку ідентичності в новелістиці індіанських письменниць США 1980-90-х рр. // Мовні і концептуальні картини світу. Бібліотека інституту філології: Зб. наук. праць – Київ: Логос, 2004. – Вип. 10. – С. 329-338.
6. Лазаренко 2004, Шостак 2003, 2004а, 2004б, 2005. 86 с.; 4. Лазаренко Т.Д. Проблеми пошуку ідентичності в новелістиці індіанських письменниць США 1980-90-х рр. // Мовні і концептуальні картини світу. Бібліотека інституту філології: Зб. наук. праць – Київ: Логос, 2004. – Вип. 10. – С. 329-338.
7. Мелетинский Е.М. Структурно-типологическое изучение сказки. В.Я. Пропп «Морфология сказки» / Е.М. Мелетинский. – М.: Наука, 1969. – С. 134-167.
8. Мелетинский Е.М. От мифа к литературе / Е.М. Мелетинский. – М.: Издательский центр Российского государственного гуманитарного университета, 2001. – 167 с.
9. Нікішенко Ю.І. Поняття «етнічна культура» і «традиційна культура» в етнокультурології // Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». – Київ: Видавничий дім «КМ Академія», 2004. – Т. 24: Теорія та історія культури. – С. 4-12; 6. Спанкерен К.В. Література Сполучених Штатів. Нарис. – WashingtonDC: USIS, 1994.
10. Фрезер Дж.Дж. Золотая ветвь / Дж.Дж. Фрезер [перевод М.К. Рыклина]. – М.: Политиздат, 1980. – 831 с.
11. Boas F. The Social Organization and the Secret Societies of the Kwakiutl Indians / F. Boas. – Washington: Government Printing Office, 1897. – 264 p.
12. Bryant, Page. The Aquarian Guide to Native American Mythology. – London: The Aquarian Press, 1991. – 172 p.
13. Dixon-Kennedy, Mike. Native American Myth and Legend. – London: Blandford, 1996. – 287 p.
14. Lincoln K. Native American Renaissance / K. Lincoln. – California: University of California Press, 1985. – 320 p.
15. Malinowski B. Szkielety kultury / B. Malinowski; [tłum. H. Buczyńska]. – Warszawa: Książka i Wiedza, 1958. – 552 s.
16. Zunshine L. Introduction to Cognitive Cultural Studies / L. Zunshine. – Maryland: John Hopkins University Press, 2010. – 310 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

17. Momaday N.S. House Made of Dawn / Navarr Scott Momaday. – New York: Harper and Row Publishers, 1998. – 198-212 p.
18. Silko Leslie Marmon. Almanac of the Dead: [novel] / Leslie Marmon Silko. – N.Y.: Simon and Schuster, 1991. – 763 p.

Ивануса О.С.

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

МИФОЛОРНО-АВТОРСКОЕ ПРОСТРАНСТВО ХУДОЖЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ СКОТТА МОМАДЕЯ (НА ПРИМЕРЕ РОМАНА «HOUSE MADE OF DAWN»)

Аннотация

В статье рассматриваются особенности, роль мифологического пространства в художественном романе Скотта Момадея. Особое внимание в америндианском художественном тексте уделяется пространству, где обнаружены мифологические авторские черты америндианского человека. На примере романа проанализировано составляющую новеллистику америиндианцев в контексте древней культуры и мифологического пространства в художественном тексте, где представлены мифологические авторские образы, воплощенные в жанровых особенностях этнокультурного мировоззрения.

Ключевые слова: мифологический авторский образ, мифологическое пространство, мифология, коренные жители североамериканского континента.

Ivanusa O.S.

Ivan Franko National University of Lviv

MYTHOLOGICAL AUTHOR'S SPACE OF SCOTT MOMADAY'S ARTISTIC CONSCIOUSNESS (ON THE NOVEL "HOUSE MADE OF DAWN")

Summary

The article deals with the features, the role of mythological space in the novel by Scott Momaday. Particular attention in the American artistic prose is given to the space where the mythological and authoritative features of the Amerindian person are revealed. We have analyzed on the example of the novel main components that contribute to American artistic prose in the context of ancient culture and mythological space. The artistic text under analysis presents mythological and author's images which are embodied in the genre features of specific ethno-cultural worldview.

Keywords: mythological author's image, mythological space, mythology, indigenous people of the North American continent.